

- Schmitter, Philippe C (1974): Still the Century of Corporatism? Første gang offentliggjort i Review of Politics, januar 1974. Her refererer sidehenvisninger til gengivelsen i Schmitter og Lehbruch (1979), s 7–52.
- Schmitter, Philippe C (1979 a): Introduction i Schmitter og Lehbruch (1979), s 1–6.
- Schmitter, Philippe C (1979 b): Modes of Interest Intermediation and Models of Societal Change in Western Europe. I Schmitter og Lehbruch (1979), s 63–94.
- Schmitter, Philippe C og Lehbruch, Gerhard (red) (1979): Trends Toward Corporatist Intermediation. Beverly Hills, og London 1979.
- Ståhlberg, Krister (1978): Politik och förvaltning. Åbo 1978.
- Svensson, Jörn (1969): Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen, Budapest (BOC's forlag) 1969. Her refereres til 2. oplag, Lund 1974.
- Svensson, Jörn (1970): Katedersocialismens Återkomst. I Häften för Kritiska Studier nr 4/1970.
- Thygesen, Inge (1980): Foredrag på Nationaløkonomisk Forenings planlægningskonference 3/9 1980. Refereret i dagbladet Information, København, Information, av Henrik Heie d 24/9 og 1/10 1980.
- Valentin, Finn (1977): Dansk landbrug og landbrugspolitik i 70erne – forholdet mellem statsinterventioner og interessestruktur. Kultursociologisk Institut (stencilat) Kbh 1977.
- Valentin, Finn (1978): Corporatism and the Danish Welfare State. I Acta Sociologica Vol 21, 1978. Supplement (special congress issue), s 73–95.
- Valentin, Finn (1980): Fordelingen af påvirkningsmuligheder. Arbejdsnotat 14 fra Lavindkomstkommissionen Kbh 1980.
- Wassenberg, Arthur (1978): Creeping Corporatism: A Cuckoo's Policy. Paper prepared for the ECPR Workshop "Corporatism in Liberal Democracies", Grenoble 6–12 April 1978.
- Wheare, KG (1963): Legislatures, Oxford 1963.
- Winkler, J (1976): Corporatism. I Archives Européennes de Sociologie. Tome XVII, 1976, no 1, s 100–136.

Forskarutbildning och sedan?

Denna artikel behandlar forskarutbildningen i sociologi och statskunskap vid Lunds Universitet. Artikeln grundar sig i huvudsak på en rapport med delresultat från ASF-projektet "Högskolan som arbetsmiljö". Av rapporten framgår att forskarstuderande i sociologi och statskunskap:

- har ofta försörjningsproblem
- upplever att försörjningsproblemen försämrar studieresultaten
- studerar ofta på deltid
- föredrar i många fall att öka sin studieintensitet om det vore möjligt
- vill gärna arbeta i forskargrupp
- ser ofta mörkt på sina framtida anställningsmöjligheter

Undersökningens genomförande

Datainsamlingen genomfördes under oktober och november månad 1981. Huvuddelen av det använda materialet är primärdata, insamlad dels genom intervjuer med samtliga handledare vid de båda institutionerna och dels genom en enkät till samtliga forskarstuderande. Enkäten tillställdes också de individer, som fr o m 1975/76 disputerat i sociologi och statskunskap vid Lunds Universitet.

Totalt intervjuades 16 handledare, varav 10 vid sociologiska institutionen och sex vid statsvetenskapliga. Av de sammanlagt 173 doktorander, som höstterminen 1981 var registrerade vid de båda institutionerna, besvarade 133 enkäten. Detta ger ett bortfall av 23.1 procent på totalpopulationen av forskarstuderande. Bortfallet var något större vid sociologiska institutionen, där enkäten besvarades av 85 av de totalt 116 doktoranderna än bland statsvetarna där 48 av totalt 57 forskarstuderande svarade. Sannolikt motsvarar svarsfrekvensen mycket väl det antal doktorander, som vid tidpunkten för datainsamlingen hade någon form av reell institutionsanknytning. Detta medför att representativiteten för resultatet torde vara mycket god.

Studietiderna är ofta långa

Under perioden 1975/76 t o m höstterminen 1981 hade vid sociologiska institutionen 38 individer disputerat, varav åtta utländska medborgare och sju kvinnor. Motsvarande siffror för statsvetenskapliga institutionen är sex disputerade, varav en utländsk medborgare och ingen kvinna. Medelåldern vid disputationstillfället var för sociologer 35.6 år och bland statsvetare 33.0 år.

Skillnaden i medelålder vid disputationstillfället orsakar till stor del av längre studietider fram till doktorsexamen i sociologi än i statskunskap. Medelantalet år mel-

lan första registrering på forskarutbildningen och disputation för sociologer visade sig sålunda vara 7.8 år jämfört med 6.8 år bland statsvetare. Tar man hänsyn till uppehåll i forskarstudierna kvarstår skillnaden mellan de båda institutionerna om än i något reducerad form. Nettostudietiden blir då 7.2 år vid sociologiska institutionen och 6.7 år vid statsvetenskapliga.

Försörjningen är ett problem

Tabell I visar den huvudsakliga försörjningskällan för de forskarstuderande. Att märka i tabellen är den betydande andelen doktorander i sociologi (19.5 %), som huvudsakligen försörjde sig på studielån. Anmärkningsvärt är också att vid båda institutionerna hade ca. 40 procent av de forskarstuderande "annan" anställning eller försörjning. Det rör sig här om en mycket varierad uppsättning verksamheter, från fasta heltidstjänster till att man lever på besparingar eller försörjs av en äkta man eller fru. Ofta förekommande är också kombinationer av förvärvskällor, t ex att man parallellt med en forskningsassistenttjänst på halv- eller deltid har mer eller mindre stadigvarande arbete utanför högskolan. Försörjningsproblem är den viktigaste orsaken till att man gör uppehåll i forskarstudierna. Att sådana uppehåll gjorts angavs av närmare hälften av doktoranderna vid de båda undersökta institutionerna. Även tankar på att helt avbryta forskarutbildningen är något som i mångt och mycket orsakas av problem i direkt eller indirekt anknytning till försörjningen. En variant av detta är direkta försörjningsproblem eller osäkra anställningsförhållanden. En annan variant är att det arbete man har inte lämnar någon tid över till forskarstudier. Att problematiken är mycket vanlig antyds av att 40 procent av doktoranderna i sociologi och en tredjedel av de forskarstuderande i statskunskap uppgav att de

åtminstone någon gång haft planer på att avbryta forskarutbildningen.

Studieintensiteten är måttlig

Att vägen fram till doktorsexamen i sociologi och statskunskap blir förhållandevis lång förklaras till stor del av en ganska måttlig aktivitetsgrad i forskarstudierna. Orsaker till detta är i första hand försörjningsproblem samt tvivel på doktorsexamens meritvärde. Detta framgår med önskvärd tydlighet av undersökningsresultaten.

Tabell II visar medeltalen för den tidsinsats i olika verksamheter, som de forskarstuderande haft under den senaste tolv månadersperioden. Som framgår av tabellen är situationen mycket likartad vid de båda institutionerna. Inte minst gäller detta tidsinsatsen i forskarutbildningen och "annan verksamhet", under vilken kategori framför allt döljer sig förvärvsarbete på heltid eller deltid utanför högskolesystemet.

Mycket i undersökningen tyder på att den måttliga tidsinsatsen i forskarstudierna och den därav resulterande förlängningen av studietiderna upplevs som frustrerande av de forskarstuderande. Sålunda uppgav 57.8 procent av doktoranderna i sociologi och 39.2 procent av de forskarstuderande i statskunskap, att de kraftigt hade ökat sin studietakt, om de erhållit bättre försörjningsmöjligheter, t ex genom en doktorandtjänst eller liknande. Resultatet kan till en del förklaras av den stora andelen doktorander vid de båda institutionerna, som varit registrerade på forskarutbildningen under en följd av år. Ungefär en tredjedel av doktoranderna i såväl sociologi som statskunskap hade sålunda bedrivit forskarstudier under sju år eller mer. I mer än tio år hade 12.5 procent av sociologerna och 16.3 procent av statsvetarna varit registrerade på forskarutbildningen. Förhållandet motsvaras av en relativt hög medellålder i dokto-

Tabell I De forskarstuderandes huvudsakliga försörjningskälla efter disciplin

Disciplin	Univ. lektor	Assistent	Forskningsassistent	Utbildn. bidrag	Studielån	Annat	
Sociologi	2.4	4.9	22.0	12.2	19.5	39.9	100 % N = 82
Statskunskap	4.2	8.4	21.3	14.9	8.6	42.6	100 % N = 47

Tabell II Procentuell andel av de forskarstuderandes arbetstid fördelad på olika funktioner. Medelvärden efter disciplin.

Disciplin	Forskarutbildning	Funktion Undervisning	Administration	Annan forskn.	Annat	
Sociologi	48.2	7.2	2.5	11.9	30.2	100 % N = 82
Statskunskap	46.0	3.3	10.3	8.0	32.4	100 % N = 46

randgrupperna, 35.2 år vid sociologiska institutionen och 35.1 år vid statsvetenskapliga.

Forskargrupper är vanliga

Ett väsentligt inslag i den moderna forskarutbildningen är projekt- och handledningsgrupper med doktorander som huvudsakliga medlemmar. Vid båda de undersökta institutionerna visade sig denna företeelse vara vanlig. Således uppgav 30.9 procent av de forskarstuderande i sociologi att de bedrev sitt avhandlingsarbete i en forskargrupp. Motsvarande andel för doktoranderna vid statsvetenskapliga institutionen är något större eller 37.5 procent. Tilläggas kan att i undersökningen definierades forskargrupp som *kontinuerligt samarbete med minst en forskare*.

Allmänt sett tyder undersökningsresultaten på att medlemskap i en projekt/handledningsgrupp upplevs som positivt av de forskarstuderande. Speciellt gäller detta de möjligheter till stöd och stimulans genom direkt samarbete med andra forskare, som erbjuds genom gruppledarskap. Att projektarbete tycks vara något mycket attraktivt för forskarstuderande understryks också av de individuellt arbetande doktorandernas svar på frågan om de velat vara medlemmar av en forskargrupp eller inte. Av sociologerna svarade här 55.4 procent ja. Det samma sades av 48.3 procent av statsvetarna.

Många vill fortsätta att forska men framtiden är osäker

En mycket väsentlig faktor både då det gäller att påbörja och fortsätta forskarutbildningen är intresse för ämnet och för forskning som verksamhet. Detta framgår klart av undersökningsresultaten. Att forskningsorienteringen i vid bemärkelse är mycket uttalad bland doktorander understryks också av sociologernas och statsvetarnas svar på frågan om de efter doktorsexamen helst ville fortsätta med forskningsarbete inom eller utom högskolan. Denna fråga besvarades jakande av i runda tal 80 procent av båda doktorandgrupperna.

Realismen tycks dock vara mycket utbredd bland de forskarstuderande då det gäller utsikterna till fortsatt forskningsarbete. I synnerhet gäller detta möjligheterna till framtida anställning inom högskolesystemet. Ungefär 60 procent av såväl sociologer som statsvetare angav sålunda sina möjligheter till en akademisk forskarkarriär som ganska eller mycket dåliga. Något mera positiva tycks då de forskarstuderande vara till framtida anställningsmöjligheter inom den icke-akademiska arbetsmarknaden. Anmärkningsvärt är dock att optimismen inte direkt tenderar att flöda. Så till exempel angav en dryg tredjedel av sociologerna jämfört med ca. hälften av statsvetarna sina framtidsutsikter inom den ickeaka-

demiska arbetsmarknaden som goda eller mycket goda. Närmare en fjärdedel av sociologerna ansåg sig ha ganska eller mycket dåliga möjligheter till anställning utanför högskolan.

Att osäkerhet inför framtiden är något som negativt påverkar såväl motivation som studieintensitet framgår på en mängd punkter i undersökningen. Sålunda kan nämnas att ca en tredjedel av de forskarstuderande i både sociologi och statskunskap uppgav, att de hade ökat sin studietakt, om de varit säkra på att efter avslutad forskarutbildning få ett arbete motsvarande sin kompetens.

Är forskarutbildningen bra?

Mycket har sagts om bristerna i den svenska forskarutbildningen. Att sådana brister existerar understryks av de forskarstuderande sociologernas och statsvetarnas svar på frågan om de var nöjda med forskarutbildningen eller inte. Nekande svar på denna fråga gavs sålunda av 40.5 procent av doktoranderna i sociologi respektive 37.5 procent av de forskarstuderande i statskunskap.

Orsakerna till missnöjet har i mycket att göra med försörjningsproblem under studietiden samt bristande handledningsresurser, kvantitativt och kvalitativt, i relation till doktorandantalet. Något som också framkom var ett utbrett missnöje med den information man fått vid inledandet av forskarstudierna. Mycket talar ju för att den hjälp doktorander så väl behöver bör koncentreras inte bara till avslutningen av forskarutbildningen utan också till dess inledande. I det förra fallet, speciellt då det gäller slutsputten i avhandlingsarbetet, göres ofta väldigt mycket, i det senare däremot lika ofta väldigt lite. Mycken villrådighet och tidsspillan skulle säkert kunna undvikas om svenska högskoleinstitutioner bättre "tog tag i" sina nyblivna doktorander för att snabbare än nu inlemma dem i institutionsgemenskapen och se till att få igång dem i deras studier.

Som något av ett symptom på missnöje kan väl också ses att ungefär 40 procent av doktoranderna vid de båda undersökta institutionerna uttalade sig för en effektivisering av forskarutbildningen i syfte att förkorta studietiderna. Något som också efterfrågades var en närmare koppling mellan högskoleinstitutionerna och potentiella avnämare av forskarutbildad personal. Närmare 40 procent av såväl sociologer som statsvetare ansåg det sålunda vara en fördel för forskarutbildningen med en ökad "yrkesorientering" i form av täta kontakter och informationsutbyte mellan institutionerna och statliga, kommunala och privata organisationer.

Det är ofta trots systemet, inte tack vare det, som någonting fungerar

Förvisso kan de enskilda högskoleinstitutionerna på många sätt påverka såväl forskarutbildningens utformning som effektivitet i vid bemärkelse. Så till exempel kan detta ske genom selektion vid antagningen till forskarutbildningen, genom en medveten volymbegränsning till vad som är hanterbart med tanke på handlednings- och försörjningsmöjligheter för doktorander samt genom aktiv handledning. Ytterligare faktorer, som kan påverkas av institutionerna, är forskarutbildningens uppläggning, forskningsprogrammet i vid bemärkelse samt förekomsten av externfinansierade projektarbeten.

Ser man till helhetsbilden är det dock uppenbart att mycket av problematiken kring svensk forskarutbildning ligger utanför de enskilda institutionernas kontroll. Utan någon större överdrift kan man hävda, tror jag, att många av de problem, som forskarutbildningen nu dras med, är resultaten av en forskarutbildningsreform, som egentligen aldrig blev någon reform och som ingen på riksplånet velat ta ansvar för. Studietiderna är fortsatt långa, avbrottsfrekvensen är hög och framtidsutsikterna för forskarutbildade sannolikt sämre än någonsin.

Utän anspråk på fullständighet vill jag peka på några av de, som jag tror, operativa variablerna med anknytning till högskolesystemet och därmed forskarutbildningen. En av dessa variabler är helt enkelt det faktum att det måste bli attraktivt att doktorera. Till stor del har detta att göra med doktorsexamens meritvärde.

Doktorsexamens meritvärde måste förbättras

Under det senaste dryga året har jag i samband med projektet "Högskolan som arbetsmiljö" intervjuat ett stort antal individer inom samhällsvetenskaplig, humanistisk och teknisk fakultet vid Lunds Universitet. Närmare bestämt har det rört sig om individer på samtliga nivåer inom respektive forskarsamhälle, från professorer till doktorander med utbildningsbidrag. En synpunkt, som härvid mycket ofta framkommit, är en uppenbar risk för negativ selektion till den akademiska forskarkarriären, som det nu ser ut. Orsaker till detta, har man menat, är endast till en del bristerna i försörjningsmöjligheter under forskarutbildningen. Än allvarligare är det dåliga meritvärder hos doktorsexamen såväl inom som utom det akademiska systemet. Tämmligen osökt leder oss detta in på frågan om de forskarutbildades arbetsmarknad.

Arbetsmarknad måste förbättras

Mycket talar för att som det nu är ter sig en akademisk forskarkarriär allt mindre lockande för begåvade stu-

denter. Inom tjänsteorganisationen på stat är rekryterings- och befordringsvägarna på många håll i det närmaste helt stängda. Till detta kommer en lönesättning, som i många fall ter sig mycket märklig i relation till vad som erbjuds kvalificerad personal i en vid räkka av verksamheter utanför den akademiska forskarkarriären. Vittnesmålen i intervjuerna har också varit många om att verkliga begåvningar alltför sällan påbörjar forskarutbildningen eller i de fall de gör det inte väljer att stanna kvar inom högskolesystemet.

Inom den svenska högskolan måste det till en omorganisation av tjänstesystemet parad med en realistisk lönesättning. Annars riskerar vi inte bara långtgående negativa effekter på nyrekryteringen av personal utan också en stagnation inom vida delar av den löpande verksamheten. Att få fart på systemet skulle samhällsekonomiskt kosta förhållandevis lite och troligen ge väldigt mycket. Fastän det alltför sällan faktiskt erkännes är det ju, när allt kommer omkring, i den högre undervisningen och forskningen, som ofantligt mycket av vårt samhälles framtid ligger.

Även om anställningsvillkoren förbättras inom högskolan, är det ju på den ickeakademiska arbetsmarknaden, som majoriteten av våra nyblivna doktorer måste söka sin utkomst. Mycket talar för att i dagens situation är meritvärdet av en doktorsexamen ytterst ringa inom vida delar av den icke - akademiska världen. Åtminstone till en del kan detta, i synnerhet inom den offentliga sektorn, avhjälpas genom att disputationstvång införes för vissa typer av tjänster i chefsposition. Till inte så liten del dock tror jag att botmedlet heter kvalitet, inte kvantitet, då det gäller forskarutbildad personal. Detta leder oss in på några frågeställningar om forskarutbildningen som sådana.

Forskarutbildningen måste ges en fastare struktur

Uppenbarligen är det nödvändigt med en klarare och mer genomtänkt definition av doktorsexamen än vad som nu förekommer. Som det nu är tycks det på sina håll finnas lika många varianter av forskarutbildning, som det finns institutioner eller avdelningar även inom samma disciplin. Detta kan knappast vara rimligt, lika lite som att man mekaniskt stadgat samma normalstudietid för samtliga fakulteter, oberoende av ämnesmetodik och annat.

Något som också bör överses är antagningsbestämmelserna till doktorandutbildningen. De nuvarande mycket vaga och liberala bestämmelserna medför, i synnerhet kanske inom samhällsvetenskap och humaniora, att det i praktiken kan vara omöjligt att avvisa sökande till forskarutbildningen, även om individerna ifråga bedöms som klart olämpliga. Erkänner vi inte att såväl forskarutbildningen som högskolesystemet i stort måste

ha en elitistisk karaktär för att fungera väl, får vi också många av de oönskade effekter, som nu börjar framträda mycket klart. Detta drabbar oss inte bara samhällsekonomiskt på längre sikt. Det drabbar tyvärr också många individer, som fått en bättre framtid utan forskarstudier. En lösning på problemet kan måhända vara införandet av ett obligatoriskt provår inom forskarutbildningen.

Inom ett stort antal akademiska discipliner är egentligen all utbildning utom på forskarutbildningsnivån spärerad eller kvoterad. Detta ter sig märkligt både ur samhällsekonomiska synpunkter och med tanke på den selektion till forskarutbildningen, som måste förekomma, om den skall fungera rimligt. En framkomlig väg kan här vara att dimensionera forskarutbildningen inte bara efter de teoretiska handledningsresurserna utan också efter de försörjningsmöjligheter för doktorander, som kan erbjudas vid institutionerna.

Ytterligare en väg är att överse de nuvarande formerna för medelstilleddning, vilka i en hel del fall gör det lönsamt för institutioner att dra på sig så många doktorander som möjligt. Till detta kommer att det knappast vore omöjligt att göra en rimligt noggran uppskattning av det samhälleliga behovet av forskarutbildad personal och att dimensionera utbildningen efter detta.

Konklusion

I mångt och mycket är högskolan en organisation, som sannolikt bäst fungerar, om den får sköta sina affärer i frihet under ansvar. Uppenbart är emellertid att framledes bör denna frihet under ansvar utövas inom ett delvis förändrat regelsystem i vid bemärkelse. Detta regelsystem bör innefatta en förändrad tjänsteorganisation med reella möjligheter till nyrekrytering av forskare och lärare, liksom vidgade karriärmöjligheter för den redan befintliga personalen. Nödvändigt är också en mera realistisk lönesättning än vad som nu tillämpas samt en översyn och ett vidgande av den ickeakademiska arbetsmarknaden för forskarutbildade. Specifikt för forskarutbildningen behövs det en översyn av målsättningen för utbildningen, antagningen till den samt dess dimensionering. Inom ett betydande antal discipliner bör en hårdare selektion än nu tillämpas vid antagningen av doktorander. Utbildningens volym bör också begränsas till en nivå, där den är hanterbar för institutionerna och avsättningsbar på arbetsmarknaden.

Önskvärda åtgärder är också en översyn av anslagsystemet till den akademiska forskningen samt högskolans egna kontrollmöjligheter och styrfunktioner. Möjligen kan en del av lösningen ligga i vidgad befogenheter för fakultetsnämnder och liknande. Möjligen kan det vara effektivare med införandet av någon ny typ av kontrollinstans inom högskoleenheterna, som mera di-

rekt än nu kan kontrollera och styra institutionernas verksamhet.

Mycket av vad som här berörts kan påverkas av de enskilda högskoleenheterna. Än mer betydelsefulla torde dock, i synnerhet på kort sikt, vara genomgripande åtgärder på riksplanet. Under alla förhållanden är det så att om ingenting rejält göres inom rimlig tid synes risken för såväl stagnation som negativ selektion vara betydande inom vida delar av det svenska högskolesystemet. Förhoppningsvis behöver vi inte uppleva detta i dess fulla vidd.

Göran Jense

Författaren till denna artikel, FD Göran Jense, är verksam vid sociologiska institutionen i Lund. För närvarande arbetar Jense med projektet "Högskolan som arbetsmiljö", finansierat av Arbetarskyddsfonden, UHÄ samt PU-enheten vid Lunds Universitet. Som delresultat av projektet har hittills publicerats "Forskarutbildning och sedan? (PU-rapport nr 82:113), som artikeln delvis bygger på, samt "Humanistisk forskarutbildning", (PU-rapport nr 82:118). Under 1983 kommer ytterligare två rapporter om respektive teknisk och naturvetenskaplig forskarutbildning att publiceras, följda 1984 av en rapport om medicinsk forskarutbildning. Projektet kommer 1984/85 att resultera i två sammanfattande volymer, en om forskarutbildningen och en om arbetsvillkoren för den forskande och undervisande personalen inom högskolesystemet.

Referenser

- Anderson, R., A., The necessity of field methods in the study of scientific research, i Mendelshon & Elkana (eds.), Sciences and Cultures, Reidel, 1981.
- Becher, R., A., Towards a definition of disciplinary cultures, Cambridge University, 1980.
- Berelson, B., Graduate Education in the United States, McGraw-Hill Book Company, 1960.
- Björkhem, Ö. et al. Lunds studentkärs doktorandenkät, Lund, 1980.
- Caplow, T. & McGee, J., R., The Academic Marketplace, Science Editions Inc., 1961.
- Ekehammar, B., Kvinnor och män i högre utbildning och forskning UHÄ-rapport nr 1981:20. Forskarutbildning och social bakgrund, UHÄ-rapport nr 1982:3.
- Fensham, P. J. et al., PhD Education in Australia – The Making of Professional Scientists, Australian Academy of Science, 1974.
- Forskningens framtid, Forskning om forskarutbildningen i högskolan, SOU 1981:29, Stockholm, 1981.

- Husén, T., *Talent, Opportunity and Career*, Almqvist & Wiksell, 1969.
- Imse, Th., P., *The Professionalization of Business Management*, Washington, D. C., 1962.
- Jense, G., *The Swedish Academic Marketplace – The Case of Science and Technology*, Akad. avh., Lund, 1979. Forskaren och högskolan, FRN-rapport nr. 29-U, Stockholm, 1980.
- Jense, G., *Forskarutbildning och sedan?*, PU-rapport nr 82:113, Lunds Universitet, 1982. Humanistisk forskarutbildning, PU-rapport nr 82:118, Lunds Universitet, 1982.
- Lane, J. E., *Attityddimensioner vid statliga högskoleinstitutioner utan fasta forskningsresurser*, Umeå, 1981.
- Lind, J., E. et al. *Forskarutbildningsenkäten 80*, Sociologiska institutionen, Göteborg, 1980.
- Rydén, I. et al., *Effektivitet i forskarutbildningen*, Riksrevisionsverket, 1982.
- Stankiewicz, R., *Leadership and the Performance of Research Groups*, akad, avh., Lund, 1980.
- Strömberg, L., *Forskarutbildning och handledning*, rapport nr 12/1979, Doktorandenkäten, rapport nr. 17/1980, pedagogiska institutionen, Uppsala.
- Zetterblom, G., *Forskarutbildningens dimensionering*, UHÄ, 1982.

Nya bidrag till socialpolitisk teori

Socialt arbete – ett nytt universitetsämne

I samband med 1977 års universitetsreform, då socialhögskolorna införlivades med universiteten, infördes ett nytt ämne inom högskoleutbildningen, nämligen *socialt arbete*. Ämnet finns inom både grundutbildning och forskarutbildning. Universitetslektoraten vid de tidigare socialhögskolorna omvandlas successivt till att gälla det nya ämnet. Professurer i ämnet har också inrättats successivt. Den första kom i Göteborg 1977 (tillsatt 1979) och därefter har följt Stockholm, Umeå och (1983) Lund.¹

Det nya ämnet presenteras i boken *Vad är socialt arbete?*, redigerad av Kerstin Lindholm och Kjell Askeland, där 21 författare ger mer eller mindre tungt vägande bidrag till definitionen. Boken är resultatet av ett forskningsprojekt, beställt av UHÄ 1979. Lindholm var

då lektor i social metodik vid socialhögskolan i Stockholm och Askeland 1:e amanuensis i pedagogik vid distriktshögskolan i Lillehammer men anlitad som expert av UHÄ. Arbetet har bedrivits i samråd med en referensgrupp från socialhögskolan i Göteborg och har innefattat en rad konferenser och seminarier med författarna och referensgruppen.

De flesta medarbetarna är eller har varit praktiskt verksamma socialarbetare. Flertalet har deltagit i något forskningsprojekt på området. En rad av artiklarna handlar dock mest om praktiska problem i socialt arbete som närmast kan betecknas som exempel på vad ämnet kan syssla med. Askeland presenteras i förordet som utomstående bedömare. Han bidrar med en inledning och med en kommentar till samtliga bidrag. Det senare är naturligtvis en svår uppgift, och det är inte förvånande att vissa av kommentarerna inte höjer sig över det självklara.

Vad är då socialt arbete? Frågan besvaras på flera ställen i boken. När Nämnden för socionomutbildning (som 1976 gick upp i UHÄ) förde fram förslaget (1975) definierades ämnet som "ett tillämpat socialvetenskapligt ämne, inriktat på att ge förståelse för sociala processer och bakgrunden till sociala problem samt på att ge ett kunskapsmässigt underlag för sociala arbetsinsatser i vid mening". Relevanta teoribildningar inom sociologi, ekonomi, psykologi, rättsvetenskap och statsvetenskap borde kunna användas. Vidare borde "ett betydande utrymme ägnas åtgärdsinriktade kunskapsområden som socialpolitik och social metodik" (sid 192).

Professor Harald Swedner säger i sin artikel att disciplinen socialt arbete är ett exempel på ett nytt "paradigm" för samhällsvetenskapligt tänkande. Han betecknar det som ett "aktörparadigm" i likhet med vad som är vanligt inom medicinska och teknologiska discipliner. Forskningen bör utgå ifrån att "människors välfärd kan och bör främjas genom ett rationellt och målmedvetet handlande". Disciplinen socialt arbete tar avstånd från det "traditionella åskådarparadigmet inom samhällsvetenskaperna". Swedner understryker också ämnets tvärvetenskapliga karaktär (sid 244 ff).

Det finns flera – mer eller mindre sofistikerade – försök till definitioner. Den enklaste och kanske mest realistiska presenteras av Kjell Askeland i inledningen. Enligt honom innehåller ämnet socialt arbete ingenting som inte skulle kunna behandlas inom de traditionella universitetsämnena. Det är bara det, att dessa ämnens företrädare inte har prioriterat de sociala problemen. Det nya ämnet representerar "ett försök från samhällets sida att ta upp problem som de andra disciplinerna av olika anledningar inte prioriterar tillräckligt högt" (sid 23 f).

Flera författare betonar att ämnet socialt arbete måste

¹ Profesör i Göteborg är Harald Swedner, i Stockholm Hans Berglind och i Umeå Bengt Börjeson. Professuren i Lund är inte tillsatt.